

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ В КІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Л.В.Чорна

(кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статье рассматриваются основные направления украинско-румынских отношений после 1991 г. Акцентируется внимание на проблемах пограничного сотрудничества, функционирования судоходного канала Быстрое и делимитации континентального шельфа между двумя странами.

The major trends in the Ukrainian-Romanian relations established after 1991 are examined in the article, with the focus on problems of border-line cooperation, issues of the shipping canal «Bystrye» and delimitation of the continental shelf between the two countries.

На рубежі 80-90-х років ХХ ст. у країнах Центрально-Східної Європи відбулися кардинальні політичні, соціальні та ідеологічні зміни. Україна, яка знаходиться на перехресті цивілізацій і культур, після проголошення своєї незалежності, перетворилася в повноправного суб'єкта системи міжнародних відносин. Серед зовнішньополітичних пріоритетів, проголошених Українською державою є вступ до Європейського Союзу та НАТО. У зв'язку з цим необхідно чітко та всебічно дослідити аспекти інтеграції України, і насамперед ті, що стосуються відносин з найближчими європейськими країнами.

Метою статті є характеристика відносин України з Румунією, важливість стосунків з якою зумовлена низкою факторів.

По-перше, в Румунії, за офіційними даними, проживає приблизно 67 тис. українців, а в Україні - майже 135 тис. румунів та понад 324 тис. молдаван, які мешкають переважно в Закарпатській, Чернівецькій та Одеській областях (1, 22).

По-друге, певні політичні сили у Румунії ставили питання про територіальні претензії до України. Водночас майже повністю замовчувалась правда про реальне становище та перспективи розвитку українців у Румунії.

По-третє, добросусідські відносини між Україною та Румунією мали неабияке значення у зміцненні стабільних відносин у південно-східноєвропейському геополітичному субрегіоні та на Європейському континенті.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання: виділити основні напрямки взаємодії двох держав; окреслити головні протиріччя у відносинах; позначити ключові напрямки реалізації спільних інтересів. Питанням взаємостосунків між Україною та Румунією, проблемам і перспективам присвячені роботи Л.Чекаленко, Д.Заборіна, В.Кравченка, І.Максименко, З.Гакмана та ін.

У 90-ті роки ХХ ст. Україна та Румунія ввійшли з тягарем взаємних претензій та невирішених проблем. Обидві країни не поспішали з урегулюванням двосторонніх зв'язків, тобто з укладенням базового політичного договору про дружбу та співробітництво. До 1995 р. це питання взагалі не обговорювалося на офіційному рівні. В українській багатовекторній зовнішній політиці того часу південний і південно-західний напрямки відійшли на другий план. Як в Україні, так і в Румунії у той період зростають праві сили, які були схильні до одностороннього тлумачення історичного минулого та міжнаціональних проблем сьогодення. І хоча вони мали незначне представництво в урядових структурах, їх діяльність значною мірою спрямовувалась на загострення українсько-румунських протиріч. Зокрема, в Бухаресті були поширені ідеї створення Великої Румунії включно з Чернівцями, Вінницею, Одесою (2, 301).

Початковий етап становлення українсько-румунських відносин затьмарила спроба Румунії висунути прямі територіальні претензії до України. 24 червня 1991 р. було ухвалено Декларацію Парламенту Румунії про пакт «Ріббентропа-Молотова» та його наслідки для України». В документі йшлося про належність Бессарабії, повіту Герца та Північної Буковини Румунії» (3, 90). У відповідь ВР Українська РСР у своїй Заяві від 5 липня 1991 р. розцінила такі дії румунської сторони як територіальні претензії до України.

Однією з наступних акцій щодо України стало ухвалення 3 листопада 1991 р. румунським парламентом документу, в якому Північна Буковина та Південь Бессарабії були оголошені «румунськими територіями» (2, 302).

Водночас становлення нових держав і їх входження до європейської та світової спільноти вимагали виважених прагматичних кроків на міжнародній арені, насамперед, по відношенню до сусідів. 1 лютого 1992 р. дипломатичні відносини між обома країнами було встановлено офіційно.

Вирішальний вплив на готовність Бухареста врегулювати українсько-румунські стосунки справила жорстка позиція НАТО, на членство в якому Румунія була зорієнтована з початку 90-х років минулого

століття. У лютому 1995 р. прем'єр-міністр Румунії надіслав до Києва офіційного листа з побажанням організувати найближчим часом зустріч керівників урядів двох країн для обговорення питань економічної співпраці. Український уряд позитивно сприйняв ініціативу румунської сторони й 9 лютого цього року зробив заяву про направлення до Румунії делегації МЗС України на чолі з Б. Тарасюком. Головним завданням цих переговорів було зміцнення договірно-правової бази для розвитку добросусідських партнерських зв'язків, фундаментом яких мав стати міждержавний політичний договір. На початку переговорів виникли головні проблеми двосторонніх відносин на офіційному рівні. Румунія вимагала від України денонсувати пакт Молотова-Ріббентропа та змінити на свою користь статус острова Зміїний. Київ зі свого боку висував вимоги визнати принцип недоторканості кордонів, затверджений Заключним Актом у Гельсінкі (1 серпня 1975 р.) та наступними домовленостями в рамках ОБСЄ.

Дванадцять раундів дуже складних переговорів на різних рівнях упродовж більш як двох років довелося провести дипломатам України та Румунії для того, щоб віднайти точки дотику, врегулювати спірні питання й укласти базовий політичний договір про дружбу та співробітництво. Значною мірою процес став можливим завдяки підписанню румунсько-угорської угоди (1996 р.) й обранню у тому ж році Президентом Румунії професора Бухарестського університету Е. КонстантINESКУ.

2 червня 1997 р. у м. Констанца Президенти України та Румунії підписали Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, а міністри закордонних справ уклали додаткову угоду, яка конкретизувала ряд важливих положень базового політичного Договору. У преамбулі документа зазначалося, що «ліквідація болючої спадщини минулого можлива лише шляхом розвитку відносин дружби і співробітництва між двома народами» і що Україна та Румунія виходять із усвідомлення необхідності «здійснювати спрямовану в майбутнє активну політику порозуміння і злагоди.» У першій статті Договору зазначалося, що Сторони будують свої відносини на взаємній довірі, повазі, співробітництві та партнерстві. Далі Договірні Сторони підтверджували непорушним кордон між обома державами і тому задекларували утримуватися тепер і в майбутньому від будь-яких територіальних зазіхань (ст. 2) (4).

Порозуміння між Україною і Румунією викликало позитивний резонанс у світі і було прихильно сприйнято громадськістю обох країн. Разом з тим і в Румунії, і в Україні мало місце критичне ставлення до укладених документів. Найбільше це стосувалося питання кордону.

Загалом Договір створив передумови для дружнього і взаємовигідного співробітництва між Україною та Румунією і був покликаний сприяти подальшій розбудові партнерських відносин у найрізноманітніших сферах: політичній, економічній, військовій, гуманітарній, охорони довкілля, фундаментальних і прикладних наук, новітніх технологій тощо. Укладення базового політичного договору з Румунією завершило процес юридичного оформлення добросусідських партнерських відносин України з усіма прикордонними державами і стало важливим фактором забезпечення національних інтересів і безпеки нашої держави у міжнародних відносинах.

Важливе значення у контексті розвитку українсько-румунської співпраці мали питання транскордонного співробітництва. Українсько-румунський Договір 1997 р. відкрив можливості для розвитку найрізноманітніших аспектів двосторонньої транскордонної співпраці.

Однією з форм транскордонного співробітництва стали єврорегіони, історія яких розпочалася з 1948 р. Тоді було утворено перший єврорегіон - Бенілюкс. Рада Європи визначає єврорегіони як форму транскордонного співробітництва, тобто співробітництва між двома чи більшою кількістю прикордонних адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав. Єврорегіон не є наднаціональною або наддержавною структурою. Рішення його органів мають рекомендаційний характер і набувають чинності після їхнього затвердження та реєстрації зацікавленими Сторонами.

Першим єврорегіоном, до складу якого увійшли адміністративно-територіальні одиниці України та Румунії став Карпатський Єврорегіон, який об'єднує прикордонні адміністративно-територіальні одиниці п'яти держав – Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області). Він був створений 14 лютого 1993 р. у м. Дебрецен (Угорщина). Відповідну декларацію підписали міністри закордонних справ України, Польщі та Угорщини. Його засновниками стали представники регіонів України, Польщі та Угорщини, які підписали програмні та статутні документи (5).

Другим єврорегіоном, до складу якого увійшли території двох держав був єврорегіон "Нижній Дунай". 14 серпня 1998 р., після річної роботи сторін щодо вивчення національного законодавства трьох країн та визначення основних напрямків співробітництва, у румунському місті Галац була підписана угода про формування цього єврорегіону, до складу котрого увійшли Одеська область України, райони Вулканешт, Кагул і Кантемир Республіки Молдова та повіти Бреїла, Галац і Тульча Румунії (6).

Останнім, після досить складного переговорного процесу, що тривав майже три роки, 22 вересня 2000 р. був утворений єврорегіон "Верхній Прут", членами якого стали Чернівецька область України, Бельцький і Єдинецький повіти Республіки Молдова, а також Ботошанський і Сучавський повіти Румунії (7). Восени 2003 р. членом єврорегіону стала Івано-Франківська область. Слід зазначити, що Чернівецька область,

Ботошанський та Сучавський повіти одночасно є членами Карпатського єврорегіону.

Найбільш динамічним з єврорегіонів, до яких входять області України, є «Нижній Дунай» ("Lower Danube"). Його площа – 53 тис. км² і майже 4 млн. населення. Укладання Угоди (1998 р.) відбулось у відповідності до положень «Протоколу про тристороннє співробітництво між урядами України, Республіки Молдова і Румунії», підписаного у м. Ізмаїлі 4 липня 1997 року, та домовленостей, досягнутих під час зустрічі Президентів трьох країн, а також «Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами», прийнятої в м. Мадриді 21 травня 1980 року.

До організаційної структури єврорегіону належать Рада, Голова та Віце-голови єврорегіону й комісії з регіонального розвитку, програм і міжрегіонального співробітництва; економіки та фінансового аудиту; транспорту і комунікацій; демографії; навколишнього середовища і надзвичайних ситуацій гуманітарного розвитку і міжнаціональних відносин; безпеки особи і боротьби зі злочинністю.

Відповідно до Статуту єврорегіону «Нижній Дунай» визначаються основні напрямки співробітництва. Так, у галузі *екології, сільського господарства та територіального устрою* передбачається координація програм щодо захисту навколишнього середовища басейну нижнього Дунаю, Прута, Сірета і Дністра, дельти Дунаю, придунайських озер і плавнів; розробка спільних програм збереження рибних ресурсів Дунаю, Дністра і Прута; виконання спільних заходів по створенню нових і розширенню діючих природних ландшафтних заповідників; вирішення проблем раціонального використання ресурсів Дунаю, Дністра, Прута і Чорного моря, їхнього екологічного захисту; координація спільних зусиль по забезпеченню населення якісною питною водою; координація спільної діяльності по захисту ґрунтів та атмосфери; узгодження програм спільних дій у випадку пожеж, паводків та інших природних катаклізмів.

Основними завданнями у галузі *економічних відносин та трудових ресурсів* пропонується розробка спільних програм регіонального економічного співробітництва для максимального використання регіональних природних і трудових ресурсів України та Румунії; створення єдиної інформаційної системи з базами даних в екологічній, економічній і комерційній сферах; сприяння створенню комерційних підприємств і банків зі спільним капіталом; створення вільних економічних зон; встановлення відносин щодо співробітництва в галузях промисловості та сільськогосподарського виробництва, переробки сільськогосподарської продукції, транспорту, торгівлі; узгодження тарифів транзитних перевезень вантажів; реалізація спільної економічної та фінансової діяльності на третіх ринках; участь у різноманітних європейських економічних програмах; розробка спільних програм використання трудових ресурсів.

Туристична сфера передбачає співробітництво в галузі організації відпочинку та рекреації; розвиток і просування пропозицій у галузі туризму і туристичних перевезень; розвиток інфраструктури туризму та рекреації.

У галузі *транспорту, безпеки та телекомунікацій* пропонується проведення робіт з метою розвитку автошляхів, річкової і морської інфраструктур; відкриття нових пунктів переходу державного кордону і модернізація вже існуючих; узгодження дій правоохоронних органів України і Румунії по боротьбі з організованою міжнародною злочинністю в прикордонних регіонах.

Політика щодо *прикордонного населення* включає розробку спільних програм його зайнятості; обмін інформацією про стан ринків праці; створення спільних програм щодо захисту материнства і дітей, а також малозабезпечених осіб.

Діяльність у галузі *освіти, наукових досліджень та культури* передбачає встановлення відносин та зв'язків у галузі науки та освіти між однопрофільними університетами й інститутами; налагодження культурних зв'язків і розробку програм для розвитку співробітництва з місцевими спеціалізованими інститутами; встановлення зв'язків у сфері охорони здоров'я та рекреації; проведення регіональних спортивних заходів; реалізація виховних програм.

За десятиліття існування єврорегіону «Нижній Дунай» було здійснено декілька українсько-румунських проектів. Так, у 2000-2003 рр. діяла програма "Придунайські озера, Україна. Стале відновлення та збереження природного стану екосистем". У 2005 - 2006 рр. було реалізовано проект «Запобігання надзвичайним ситуаціям і захист від повеней у єврорегіоні «Нижній Дунай», результатом якого стало відкриття наприкінці 2006 року в м. Ізмаїлі Інформаційно-аналітичного центру з прогнозування та запобігання повеням. У 2007 р. розпочалася і реалізується нині програма «Покращення транскордонного співробітництва у сфері інтегрованого управління водними ресурсами в єврорегіоні «Нижній Дунай».

Одним із найуспішніших реалізованих проектів у сфері бізнесу «Бізнес-інфраструктура Одеської області можна вважати єврорегіон «Нижній Дунай» (2003-2005 рр.). Його результатом стало зміцнення сектору малого та середнього бізнесу в Подунав'ї у контексті транскордонного співробітництва, створення Агентства транскордонного співробітництва «Єврорегіон «Нижній Дунай» (м. Рені) та Агентства регіонального розвитку Одеської області (м. Одеса).

Зазначимо, що в рамках єврорегіону були також реалізовані проекти, пов'язані з енергетикою, міським

розвитком, медициною.

У 2001 році "Нижній Дунай" став членом Асоціації європейських прикордонних регіонів. Наступного року під час головування у ньому Одеської області єврорегіон був нагороджений спеціальним призом Асоціації - "Вітрила Папенбургу" за "розвиток соціокультурного співробітництва, незважаючи на складну ситуацію у прикордонних районах України, Румунії та Республіки Молдова". 10-11 жовтня 2006 року єврорегіон було презентовано на міжнародній виставці-презентації «Дунай - основний шляхопровід Європи» (м. Брюссель).

Разом із досягненнями, наявні і недоліки співпраці обох країн, серед яких: недостатньо скоординована діяльність учасників єврорегіону, реалізація далеко не всіх задекларованих планів, відчутні розбіжності в законодавчій базі України та Румунії, недостатнє фінансування, відсутність стратегії розвитку. Саме тому Одеська обласна державна адміністрація запропонувала останнім часом низку ініціатив для поліпшення ситуації. У грудні 2007 року під час чергового засідання Ради єврорегіону "Нижній Дунай" в Одесі Голова єврорегіону М.Скорик зазначив, що з метою підвищення ефективного транскордонного співробітництва слід розробити проект надання єврорегіону «Нижній Дунай» статусу юридичної особи, що стане відправним пунктом його подальшого реформування. Успіх подальшого співробітництва багато в чому залежатиме від того, наскільки скоординовано і грамотно Україна та Румунія зуміють виробити єдину стратегію розвитку співробітництва, врахувавши при цьому досвід функціонування інших єврорегіонів.

На сьогодні між Києвом і Бухарестом підписано більше п'ятдесяти двосторонніх договірно-правових документів. Діють угоди, які регулюють різні сфери міждержавної та регіональної взаємодії. Активно розвивається економічне співробітництво країн. Сьогодні Україна займає чотирнадцяте місце серед основних економічних партнерів Румунії, випереджаючи її безпосередніх сусідів, таких як Болгарія, Сербія, Словенія і Греція (8). Особливістю економічних відносин двох країн є системна співпраця на рівні торговельно-промислових палат.

Великого значення і Україна, і Румунія надають розвитку транскордонної співпраці, котра в умовах розширення ЄС набуває більшої ваги, трансформуючись у міжрегіональну прикордонну взаємодію країн-членів Євросоюзу і країн-учасниць Європейської політики сусідства. У цьому контексті двостороння робота відбувається на всіх рівнях: робочі зустрічі президентів України і Румунії, офіційні візити, в рамках яких проводяться спеціальні засідання, круглі столи або міжнародні науково-практичні конференції з питань транскордонного співробітництва; проведення парламентських слухань з цієї проблематики та ухвалення відповідних Постанов Верховної Ради (наприклад, ухвалення Постанови Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. „Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів і перспективи транскордонного співробітництва"); прийняття Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 рр., що охоплює всі аспекти транскордонної взаємодії як у форматі Програми Україна-Румунія (та Молдова), так і в межах інших країн-членів Євросоюзу, насамперед, Угорщини і Словаччини (9).

Українсько-румунські відносини продовжують залишатися досить складними. Основи суперечностей були закладені ще в радянський період і пов'язані з територіальними проблемами: демаркацією українсько-румунського кордону, делімітацією континентального шельфу і виняткових економічних зон у Чорному морі, статусом острова Зміїний, а також функціонуванням судноплавного каналу „Дунай - Чорне море".

Договір про режим українсько-румунського державного кордону було укладено 2004 року. Румунія готувалася стати членом НАТО і повинна була вирішити усі питання про спірні території. В той же час, на думку українських експертів, з боку Румунії в цьому документі були закладені передумови для повернення до перегляду стратегічно важливих питань (10, 165).

Так, відносини між двома країнами зазнали ускладнення через проблему поновлення українського глибоководного суднового ходу (ГСХ) Дунай-Чорне море. З 50-х років ХХ ст. досить ефективно працював канал Прірва. Через припинення фінансування державою у 1994 р. його було закрито. Необхідність покращити становище морегосподарського комплексу Українського Подунав'я, інтенсифікувати співробітництво України у зовнішньоекономічній галузі призвела до початку будови ГСХ у гирлі Бистре 2004 року. Відразу ж виникло непорозуміння з румунською стороною. Україна вважає, що основною причиною конфлікту є економічна, оскільки порушено монополію Румунії щодо судноплавства Дунаєм. З позиції Румунії проблема полягає в тому, що роботи ведуться на території Дунайського біосферного заповідника. Румунія залучилася підтримкою країн ЄС з метою впливу на Україну, щоб остання не обладнувала глибоководного суднового ходу.

Подальша реалізація проекту ГСХ Дунай-Чорне море могла бути продовжена лише після проведення необхідної процедури, передбаченої міжнародними конвенціями, у тому числі Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспоо). 28-30 жовтня 2008 р. у Женеві відбулося засідання комітету Конвенції Еспоо. Українська делегація звітувала про заходи щодо недопущення негативного впливу будівництва ГСХ на природне середовище та гідрологічний режим

дельти Дунаю. Керівництво делегації зайняло капітулянтську позицію, погодившись не проводити поглиблювальні роботи через Бистре.

Останнім часом чи не найбільшою проблемою було питання делімітації континентального шельфу і економічної зони в районі острова Зміїний. Суперечка полягала в тому, що румунська сторона вважає Зміїний скелею, а не островом. Будучи розташованим неподалік берегів Румунії, його континентальний шельф збігається з румунським. При цьому слід зазначити, що міжнародним законодавством передбачено право островів (але не скель) на континентальний шельф. Крім цього, у 2001 р. тут були розвідані чималі поклади нафти та газу. Румунія звернулася з позовом до України щодо делімітації морського кордону до Міжнародного суду ООН в Гаазі.

Згідно з рішенням Міжнародного суду від 3 лютого 2009 р. Зміїний визнаний островом у володінні України. За узгодженням сторін Україні відійшли 12 миль (близько 20 кілометрів) прилеглих до острова територіальних вод. Саме ця територія є економічною зоною України, де можна здійснювати видобуток нафти й газу. Водночас вимога України розширити її економічну зону в районі острова Зміїний була відкинута. Таке рішення Міжнародного суду викликало серйозні громадські дискусії як в Україні, так і в Румунії.

Помітно, що у стосунках між двома країнами за останні 17 років спостерігається налагодження повноцінної співпраці, розвиток регіонального та транскордонного співробітництва, поширення економічної взаємодії, подолання існуючих протиріч. Разом з тим між Україною та Румунією залишаються важливі невирішені проблеми, які насамперед стосуються визначення кордонів та намагання здобути лідерську позицію у регіоні.

1. Литвин В. Зовнішня політика України: 1990 - 2000 // Віче. - 2000. - № 11.
2. Троян С., Христюк Т. Румунський вектор зовнішньої політики України в 1991-2001 рр. // Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин: матеріали міжнародної наукової конференції / Буковинський політологічний центр. – Чернівці, 2002.
3. Аппатов С., Макан І. Українсько-румунські відносини: історія та сучасність // Український історичний журнал. - 1999. - № 5.
4. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Румунією // Урядовий кур'єр. - 1997. - 5 червня.
5. Лендзел М. Досвід Карпатського Єврорегіону: повштовх до переосмислення моделі транскордонного співробітництва // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід. – К., 2000.
6. Студенніков І., Ткаченко В. Єврорегіон “Нижній Дунай” як чинник стабільності, добросусідства і розвитку // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід. – К., 2000.
7. Гакман С. Проблеми українсько-румунського прикордоння / Міжнародна конференція «Західні кордони України: аналогії, проблеми, перспективи» (Ужгород, 26 лютого 2005) // <http://www.ji-magazine.lviv.ua/conf-febr2005/vystupy.htm>
8. Малько Ю. Непросте сусідство. Інтерв'ю Надзвичайного та Повноважного Посла України в Румунії // День. - № 44. - 15 березня 2007.
9. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1819 // Урядовий портал // <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=60690971>
10. Максименко І.В. Геополітичні зміни в Чорноморському регіоні та перспективи регіонального співробітництва // Проблеми и перспективи развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сб. науч. статей. – Ливадия – Донецк, 2007.